

KŘESŤANSKÁ EXISTENCE V SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI aneb teologie průšvihů

I. Několik poznámek úvodem

K názvu přednášky je potřeba několika doplňujících poznámek, abychom hned na počátku zabránili nedorozumění. Mám říci několik slov o křesťanské existenci v socialistické společnosti. Je jasné, že v době, kdy dochází k rozkolísání standardních hledisek, kdy se na celém světě vytrácí v moderní společnosti generační povědomí a závaznost tradice, půjde o svědectví, které má povýtce subjektivní charakter. Je hlasem jednotlivce, který žije v rozhovoru s ostatními křesťany svého sboru a církve, v rozhovoru a konfrontaci s nevěřícími spoluobčany a institucemi společnosti. Znovuobjevení významu subjektivity v současnosti umožňuje, aby na takovém svědectví neulpíval stín odsudku. V době schematického myšlení a ideologické kamufláže, kanonizovaných názorů oficiálních míst, může takové svědectví podat nejautentičtější obraz vlastního přístupu a posuzování. Chci vyprávět o křesťanské existenci z pozice českobratrského theologa. Kdykoliv padne zmínka o církvi, mám na mysli především vlastní církev českobratrskou evangelickou, pokud ze souvislosti nebude zřejmé, že jsou míněna jiná křesťanská společenství u nás.

Současně je třeba připomenout, že můj pohled se váže na zcela určitý společenský kontext. Název křesťanská existence v socialistické společnosti může být matoucí, nevezmeme-li okamžitě v úvahu otázku, o jakou socialistickou společnost jde. V naší oblasti máme co činit s neobyčejně složitým jevem. Nelze jej nereflexivně ztotožňovat s knižním typem socialismu, jak jej nalézáme u klasiků, ani s dějinnou realizací, jakou je např. sovětský typ socialismu. Socialistická společnost je definována nejen současným stavem. Má své dějiny, duchovní a mravní tradice, které významně spoluurčují její tvářnost. Objasnit problémy křesťanské existence dnes jde ruku v ruce s úsilím přiblížit obraz socialistické společnosti, v níž se křesťanská existence realizuje.

Nakonec upozorňuji na to, že můj pokus nechce být historickou studií, i když ovšem ponese určité známky textu, který lze časově orientovat. Jde mi o některé základní otázky, s nimiž se musím já,

moji přátelé, církve, do níž patřím, vyrovnávat, a jež by bylo možno spíše zařadit do oblasti systematické a praktické theologie, než učinit z nich kapitolku z církevních dějin.

2. *Popis situace*

Svou křesťanskou existenci prožíváme v ČSSR v posledních letech s církví, která pozvolna, ale stále zřetelněji, pozbývá rysů lidové církve. V tomto smyslu plujeme s celou ekuménou na Východě i na Západě na stejné lodi. Rozpad lidové církve se dá charakterizovat znaky, které jsou patrně ve všech oblastech, ne-li totožné, pak velmi obdobné:

- církev se stává menšinou
- ztrácí privilegované postavení v mechanismu státní moci
- je vytěsňována na okraj společenského dění
- její sebevědomí a společenská prestiž klesá
- dochází k zpochybňování sociální funkce faráře
- klesá účast na bohoslužbách a církevních podnicích všeobecně
- stupňuje se napětí mezi skutečností, kterou vyhlašuje zvěst křesťanského kázání a praktickým životem církve a jejích údů
- dochází k rozpadu parochiálních s církevních struktur, vyjevuje se krize bohoslužeb a svátostí, katechese a konfirmace
- převládá defenzivní a moralistní postoj vůči postupující sekularizaci společnosti
- panuje bezradnost vůči nejmladší generaci

Ruku v ruce s těmito krizovými jevy sílí u nás sebezáchovný pud církve. Církev chce žít. Tato vůle organismu přežít vede jej ovšem v situaci sílícího tlaku zvnějška k tomu, že chce přežít v podobě, kterou si církev osvojila po desetiletí. Církev v pokonstantinovské éře se stále ještě chápe jako pouhá zmenšenina církve konstantinovské se všemi negativními znaky: přizpůsobivost, útlum kritiky na adresu mocných, neochota k dialogu, zvláště u nejkonservativnějších složek, vědomí duchovní nadřazenosti apod.

Tváří v tvář sílící atheistické propagandě posledního údobí, administrativním opatřením stranických kruhů a státního aparátu, které se mohou zčásti opírat o antiklerikální nálady zejména starší generace, církev většinou vyklízí jednu pozici za druhou a stahuje se do oblasti, která se dá vyjádřit klasickým termínem GHETTA. Převládá názor,

že v zápase o bytí a nebytí může obstát jen tak, že se soustředí na podstatu biblické zvěsti, kterou vidí většina oficiálních představitelů církve v hlásání tzv. čistého Slova božího a výstavbě sborového společenství. Ozývá se znovu myšlenka, že je třeba stát se nejprve církví, protože jsme se v nedávné minulosti údajně zapletli do záležitostí, které církvi nepřísluší. Církev, slyšíme, musí klást důraz na otázky, v nichž je nezastupitelná, tj. na zvěstování Božího odpuštění v Ježíši Kristu.

Jde o správnou orientaci anebo o nebezpečný sebeklam? Domnívám se, že křesťanovo povolání je bezpodmínečné a bez hranic. Odpovědnost Kristových svědků je bez výpovědi. Neexistuje žádné tzv. poslání církve, které by bylo možno uskutečňovat pouze v uzavřeném obecnství sboru. Podstata biblické zvěsti se dá formulovat jen inkluzivně, t. z. jen s perspektivou lidštější pospolitosti veškerého lidstva s výhledem na dovršení v Kristu. Církev je společenstvím vyvolaných v planetárním smyslu. Theses, že se křesťané musejí stát nejprve církví a potom svědčit světu, je mylná. Zavání nepřipustným perfekcionismem. Nový Izrael jakožto eschatologická skutečnost je obrazem lidu Božího, který je vyvoláván k Exodu v každém okamžiku, ať je připraven nebo není, ať je duchovně na výši nebo žije v duchovním úpadku. Stejně je mylné se domnívat, že proces přeměny lidové církve ve vyznavačskou lze uskutečnit dočasnou resignací na společenskou odpovědnost. Církev, která se chce dobrovolně či pod tlakem omezit na tzv. duchovní otázky, pro něž je údajně pouze ona kompetentní, zakrní ve své odpovědnosti. Duchovní problematika, o kterou vsutku jde, proměňuje se takové církvi v sobělibé hračkářství a ornamentální folklór.

Církvi se stáváme jen v proudu svědectví na místech, na nichž je člověk v moderní společnosti znásilňován, právo pošlapáno, Bůh popírán, slabí vydáni všanc manipulaci. Pud sebezáchovy znemožňuje obrodu církve, protože jí bere odvahu k radikální vnitřní proměně i k riskantní volbě nejvhodnějších struktur sborového a bohoslužebného života.

Zápas, který vedeme dnes v ČSSR, se dá zkratkovitě vyjádřit následovně: jde o poslušnost autoritě Kristově ve všech rovinách osobního a společenského života a o svobodu od strachu před vnějším administrativním tlakem. Církvi je právě v této době svěťována pro-rocká funkce. V ní se obnovuje, skrze ní se stává misijně přitažlivá nastupující generaci, která je neobyčejně citlivá vůči všem mocenským

pokusům zvenčí dirigovat člověka a ovládat jeho svědomí, určovat jeho životní orientaci.

Můžeme slyšet námitku: Nevytrácí se v tomto pojetí křesťanské existence radostný indikativ o Boží milosti? Není tu hlášána svémocnost skutků, křečovitě zákonictví? Vyčerpává se poslání církve angažovaností navenek? Nemá církve ve světě výkonů a úkolů být místem odpočinku, svátku, místem, kde je člověk přijímán takový jaký je, a kde je překonáváno utilitární myšlení všeho druhu? I tyto otázky jsou velmi živé v posledních letech jak u nás, tak i v široké ekuméně. Je třeba se jimi zabývat.

3. *Angažovanost církve jako souvislost milosti a skutků*

Aniž bych v následujících vývodech zabíhal do jednotlivostí, je třeba podle mého soudu při těchto otázkách vycházet z univerzality milosti. Právě proto, že milost (indikativ, Gabe) má univerzální dosah, musí v ní najít osobité místo skutky. Skutky v této perspektivě jsou sběrným pojmem pro angažmá, zástupnou oběť, solidaritu křesťana v mezilidských a společenských vztazích. Právě hluboké a vděčné přijímání Boží milosti, která je Božím činem pro nás, vede křesťana k angažované přítomnosti v tomto světě ve všech oblastech života. Theologie, která vychází z univerzality milosti, musí se stát theologií proměny všech pořádků, theologií rozvoje (Alves R.). Metanoia jako dynamický prvek zvěsti je interpretačním klíčem milosti, v jejímž obvodu mají nezastupitelné místo » skutky «. Milost se projevuje jako skutek i v lidském světě a *vice versa*. Vztah milosti a skutků nelze řešit osamocněním obou kategorií a jejich vzájemným kontrastováním, nýbrž v souladném, synchronizujícím vztahu. Proto nelze ani církve pojmut jako místo, na němž je dána výhost odpovědnosti za časné věci a prožívána pouze vertikální Boží přítomnosti, ať už ve Slově či svátostném obecenství. Církev je obecenstvím putujících generací, jimž jsou nezaměnitelně svěřeny úkoly. Být pověřen znamená žít v milosti. Všechny psychologické, kultické či jiné zážitky jsou duchovními souřadnicemi, do nichž je pověření vepsáno. Patří k přidaným věcem, jimiž se koření radostná účast na Božím království. Kdybych měl použít básnického obrazu: jsou podobným znamením, jako vzhůru stoupající dým a rozsvícená okna, která ohlašují, že všichni jsou doma a při díle.

Vyznávat univerzalitu milosti a okoušet ji v praktickém životě je

nejnáročnějším úkolem církve, znamením její duchovní zralosti a každodenní upotřebitelnosti. Na tomto nároku se testuje církev jak na Východě tak i na Západě. Základní nedostatek vidím v tom, že církev tu i tam zneškodnila zvěst o milosti a degenerovala v šosácké, zmaloměšťačtělé a stávajícím pořádkům přizpůsobené křesťanství. A tuto zdeformovanou milost ustrašeně staví proti údajně svémocným skutkům, předhazujíc jim zákonickou mentalitu. Ale jen redukovaná, vnitřně nalomená milost, milost polovičatá a bez fantazie, bez odpovědnosti navenek, může revoltovat proti skutkům. A jen theologie krátkodechých či špatné svědomí zakrývající skutků může se zastavit v nepochopení před milostí. Kde obojí je žito v organickém sepětí, jako polární jednota téhož, nemůže být vyhlášena, natož rozehrána výlučností jedné či druhé stránky.

4. *Nullum hominem oderis sed alios reprobabis alios misericordia prosequens*
(*Didaché* II. 7)

Důraz na univerzální charakter milosti vede církev v naší oblasti k tomu, aby překonávala onen zlověstný pud sebezáchovy, který ji vrhá před falešné alternativy. Do oblasti milosti musí zahrnout jak mocné, tak i slabé ve společnosti a oslovit je na místech, na nichž se s nimi setkává. Správně pochopená milost ji vede k odlišnému vztahu k oběma skupinám (které se samozřejmě v aktuální situaci diferencují ještě bohatěji, než je naznačeno.) Vůle a síla k diferenciaci biblického poselství a konkrétních postojů, které se k takové diferenciaci vážou, je prubířským kamenem každého živého křesťanského společenství. Jen zkameněliny a mrtvoly nereagují a nerozlišují. Abstraktnost křesťanské zvěsti, která vyhlásuje lásku ke všem a milost pro všechny, aniž se dokáže v konkrétní situaci zachovat láskyplně diferencovaným způsobem, napovídá jasně, že umrtvující tendence jsou v evropském křesťanstvu na postupu. Abstraktnost milosti je dokladem netvořivého theologického myšlení a pokleslosti církevní zbožnosti. Křesťanova odpovědnost má různé dimenze, vždy podle toho, které lidi oslovuje a k jakým institucím se obrací. Bere zřetel na historickou podmíněnost a existenciální i společenskou charakteristiku poměrů. Milost vůči těm, kdo jsou u moci, projevuje se kritickou službou, která pozvedá varovný hlas kdykoliv se u nich zřetelují náběhy řešit problémy čistě mocenskými postupy. Slabé a ty, kdo se octli pod koly, bere církev v ochranu. Zastává se všech, kteří

se stávají obětí tvrdosti společenského života, nedostatečného zákonodárství a sociálních opatření. Tato solidarita na obě strany (mocní i slabí potřebují solidarity, jenže každý jinak) není abstraktní, charitativně neduživá. Má být inteligentní, chápavá. Musí rozumět situaci, do které chce angažovaně zasáhnout. Záchrannou moc může mít jen poučená, moudrá milost. Církev, která žije tuto milost, nedělá si iluze, že v spletitosti moderního světa vše vyřeší jen pomoc od člověka k člověku. Nevěří na individuální etiku, i když právě konkrétnímu člověku nelze pomoc nikdy odepřít. Ví o moci institucí a je si vědoma toho, že metanoia platí i pro ně. Nepropadá však na druhé straně opačné iluzi, že pouze instituční proměnou se jako čarovným proutkem vyřeší všechny sociální problémy. Drží obě otěže: chce-li vyznávat teologii rozvoje a současně být její praktickou uskutečňovatelkou, musí usilovat o proměnu člověka s jeho institucemi. Nevyhlašuje abstraktní humanismus, nevěří na » holého « člověka, – tj. člověka, který je jakoby vypreparován ze všech společenských vazeb a oslovitelný ve své » podstatě. «; její kříž spočívá v tom, že odmítá stáhnout se do ghetta. Chce na sebe brát odpovědnost za běh světa, ale je si současně vědoma toho, že páku proměny je třeba nasadit hlouběji, než jak soudí všechny sekulární ideologie. Nestačí jí ani tzv. theologie revoluce, pokud si tato theologie dobrovolně ukládá moratorium na řešení existenciálních a duchovních otázek, problému lidských práv apod., s odkazem na to, že je na ně čas až poté, co bude provedena revoluční změna společenských poměrů. Porevoluční zkušenost křesťanů na Východě jasně potvrzuje, že takový odklad s sebou nese hluboké otřesy a má negativní dopad na veškerý revoluční pohyb. V této dosud plně nezužitkované zkušenosti křesťanství východní části Evropy pro ekumenický rozhovor např. s křesťany z jihoamerické oblasti leží náš společný dluh vůči celému lidstvu, které hledá v křečích svou budoucí tvář. Při vši odlišnosti podmínek by takový rozhovor křesťanů (připomínám: nejen oficiálních představitelů církví na Východě s profesionálními protagonisty revolučního hnutí v Latinské Americe či pseudo-revolucionáři nové levice na Západě) mohl objasnit mnoho vleklých nedorozumění uvnitř tábora humanistů a křesťanů.

5. *Otázka moci*

V popředí takového rozhovoru by bezpochyby stála otázka moci. Zdá se, že v Marxově konceptu, který inspiroval do značné míry

budovatele nových pořádků v naší oblasti, byla moc pochopena čistě operativně, jako neutrální prostředek, který přechází z ruky menšiny (bývalých vykořisťovatelů) do dispozičního práva většiny (dělnické třídy a jejích spojenců) a umožňuje bez dalších vedlejších účinků zřízení nových vztahů v oblasti ekonomické, sociální a politicko-kulturní. Až stalinská éra prokázala nadmíru jasně, že absolutním soustředěním moci často v rukou několika jedinců, stává se m o c ústředním problémem socialismu. Jde o moc, jež se vymkla účinné kontrole té většiny, v jejímž jménu byla převzata od bývalých držitelů. Moc bez kontroly ukázala svůj spár. Nabyla démonické povahy. Stala se opresivní nejen vůči reprezentantům bývalého režimu, nýbrž i proti pokrokovým elementům socialistické společnosti. Bezohledně zaútočila na odpůrce zprava i zleva. Falešnou ideologizací mocensky centrovaného socialismu, byla zdůrazněna jeho naddějinná, metafysická podstata, ač v původním pojetí byl socialismus chápán klasiky jako přechodné stadium, jež bude vystřídáno vyšším typem společnosti s odumírajícím státem a s nastolením sdružení svobodných výrobců. Došlo k opaku: Upevnila se státní mašinerie, přesněji řečeno státu se zmocnily nejvyšší kruhy stranického aparátu a nadřadily jej společnosti. Bujení státu bylo doprovázeno » odumíráním « společnosti, vyhasínáním aktivity jejích členů a institucí. Stalinismus výrazně posílil bezpečnostní složku státního aparátu, která se občas vymkla kontrole i samotné strany. To jsou všechno věci známé a kritizované i samotnými komunisty ve východním bloku i na Západě.

Theologicky je ovšem nesmírně závažná právě tato dějinná zkušenost s nahromaděnou, nekontrolovanou m o c í. Na tomto jevu, jenž se žel nepoučil z dějinného ztroskotání mocensky pojatého křesťanství, projevuje se krize současného sekulárního humanismu. Jakmile určité hnutí začne chápat samo sebe jako nástroj dějinné prozřetelnosti a chce uskutečnit totální přeměnu společnosti a lidství svémocným činem a na základě hodnot, které jsou nekriticky dosazeny jako jediné možné životní cíle, přestává být moc v jeho rukou pouhou nástrojovou veličinou, kterou je možno kdykoliv racionálně ovládat. Naplno propuká její démonie, která hlubinně souvisí se z b o ž n ě n í m prvotních cílů takového hnutí. Jeho relativní oprávněnost – v daném případě kritická konfrontace socialistického hnutí s kapitalismem volné soutěže a kapitalismem monopolním – je negována a z hnutí, které mělo přinést osvobození a nový materiální a duchovní rozvoj, se stává, jak patrně na stalinském typu socialismu, hnutí náboženského mesia-

nismu, nesnášenlivého a pohybujícího se v bytostném odporu vůči každému, kdo usiluje o odlišnou životní orientaci. Znovu připomínám, že tento odpor se soustřeďuje nejen vůči bývalým představitelům režimu, nýbrž je zaměřen i na ty, kdo prošli socialistickou výchovou a patří dokonce k lidem, kteří chtějí pozitivně rozvíjet socialistickou společnost, i když třeba z jiných ideových pohnutek než stoupenci etablované moci. Mocensky determinovaný socialismus stalinského ražení není s to rozpoznat motivační a ideové rozdíly, které vedou lidi na Východě k vskutku kladnému, tj. kritickému vztahu k socialismu, a zařazují nerozlišeně všechny buď mezi ty, kdo by chtěli zvrátit vývoj nazpět ke kapitalismu, anebo se stali novodobými revizionisty. Tato školometská abstrakce je ovocem absolutizace moci, která má jediný cíl: sama sebe uhájít.

6. Mechanismy sebezáchovného pudu

Zde se dostáváme paradoxně k období toho, co jsme konstatovali již při úvodních výkladech o církvi v naší oblasti a její touze po sebezáchově. Jak je patrné, pracuje tento mechanismus sebezáchovy naprosto shodně, – ať jde o ty, kdo moc mají, či ty, kdo jsou jí zbaveni.

Církev, která je v sebezáchovné křeči ochotna vzdát se rozhovoru s druhými, resignuje na společenskou angažovanost, ideologizuje si svět buď jako nepřátelské pole nebo objekt abstraktní milosti a lásky (nebo obojí najednou), bez schopnosti konkrétně rozlišovat, odmítá vzít na sebe riziko prorocké služby. Podobně absolutní moc odmítá dialog s ideovými odpůrci, znemožňuje ryzí a svobodnou společenskou angažovanost, ideologicky kamufluje problémy, odsouvá jejich řešení, a místo toho vyhlašuje abstraktní morálně-politickou jednotu, nerozlišeně a s minimální pozorností přistupuje k novým dějinným jevům uvnitř vlastní sféry i za jejími hranicemi. Nejen tváří v tvář kapitalistickému státu, s jeho více méně pozitivním vztahem k církvím, nýbrž i vůči socialistickému státu, který oficiálně vyhlašuje atheistickou doktrinu a chce administrativně napomoci oslabení křesťanství, může si církev nadále uchovat konstantinovskou mentalitu, jež se projevuje výše uvedenými znaky. Umenšení církve samo o sobě neznamena ještě překonání tisícileté závislosti na mechanismu státní moci, stejně tak jako hnutí, které se zrodilo z opozice vůči etablované moci minulé, nemusí na výsluní své dějinné příležitosti, kdy se moc soustředila v jeho ruce, být s to pouze z titulu této sociálně-ekonomické přeměny,

osvojit si mentalitu střízlivé, vskutku sekulární správy vezdejších věcí. A tak jsme svědky toho, že i na okraji společenského dění se ocitající církve myslí » po staru«, a socialismus, který překonal roli dějinného outsidera nesetřásl jako vítěz zlověstnou přílnavost k moci, typickou pro starou společnost, která deformuje jeho cíle i každodenní praxi.

Proto je otázka křesťanské existence ve východní části Evropy dilematická v dvojím smyslu: zda budou křesťané jednak schopni vnitřní proměny k statečnému svědectví vůči společnosti o Boží pravdě nad jednotlivci i národy – na tomto svědectví v situaci *b e z m o c i*, v které se křesťané a církve u nás ocitli, nelpí nic ze staré paternalistické povýšenosti – což bude potvrzením toho, že se osvobodili od břemene vlastní konstantinovské minulosti, a současně, zda si budou vědomi toho, že právě tím napomáhají socialistickému hnutí, aby našlo svou pravou tvář a přestalo být novým náboženstvím. Zatím vypadá situace neuspokojivě, protože oficiální křesťanství u nás volí buď cestu laciné přizpůsobivosti, čímž jen prohlubuje neduhy socialismu, aniž je s to zabránit příkré nepřízní režimu vůči sobě, nebo upírá svému atheistic-kému okolí solidaritu a vyznává svou víru tak říkajíc » navzdory«, t.j. s vědomím sektářské odlišnosti a nadřazenosti. Obojí představuje podle mého názoru zatarasenou cestu, která prohlubuje krizi jak křesťanských pospolitostí tak i celé společnosti.

7. Odskutečnění skutečnosti

Mechanismus sebezáchovného pudu s sebou nese i další pozoruhodný jev, který se dá poněkud pointovaně nazvat *o d s k u t e č n ě n ě m s k u t e č n o s t í*. Zdá se stejně paradoxní, jako zjištění, že zmíněný mechanismus vede k abstraktnímu zatracování protivníka (režim absolutní moci), či k nekritickému přijímání daného pořádku (vztah některých oficiálních kruhů církví vůči tomuto režimu) apod. Zdálo by se totiž, že jak vytěšňovaná církev tak i mocensky militantní socialismus jsou autentickým projevem polárního vztahu slabého a mocného, z nichž každý je svým způsobem v živém dotyku s určitým výsekem společenské reality. Ale není tomu tak. Církev svým defenzivním postojem je v dotyku maximálně s určitým kruhem funkcionářů na okresní, krajské a ministerské úrovni (zejména představitelé církve), kteří reprezentují mocenský aparát, jenž má k skutečnému životu společnosti velmi komplikovaně zprostředkovaný a ideologickými předsudky poznamenaný vztah. Tím, že je církev administra-

tivním tlakem nucena opouštět řadu dříve samozřejmých aktivit (přednášky, kulturní pořady, koncerty a hudební podniky, rozvětvené ekumenické vztahy domácí a zahraniční atd.) tím, že se většinou omezuje na čistě kulticko-liturgické projevy a redukováný repertoár sborového provozu, jakým jsou kromě bohoslužeb biblické hodiny pro dospělé a mládež, vytrácí se živý kontakt s realitou světa práce a sociálních problémů. Církev je nucena pohybovat se ve vlastním mikrosvětě se zavřenými okny a dveřmi, za nimiž je vydýchaný vzduch. Není divu, že má o světě za zdmi modliteben buď zkrácené nebo naprosto nedostatečné předtavy. Její členové se sice pohybují v pracovním prostředí, žijí ve společnosti, ale nedostatek institucionalizované reflexe a organisovaného rozhovoru o aktuálních i zásadních otázkách z pozice víry, je příčina toho, že chybí svěží pohled a iniciativní podněty.

Ale nejinak je tomu i s byrokratickou špičkou státní a stranické reprezentace, která v důsledku mocenského tlaku, který uplatňuje vůči ostatní společnosti, žije v značné izolaci, komunikuje prakticky jen mezi sebou anebo nanejvýše s vybraným kádrem režimu oddaných a mnohy jen oddanost předstírajících funkcionářů. V obou systémech, řečeno kyberneticky, v církvi i v mocenském centru, se zvyšuje šum, varieta informací má klesající tendenci, dotyk s realitou společenského života vyhasíná. Dochází k odskutečnění skutečnosti. V případě církve se tak děje tím, že se tváří v tvář vnějšímu světu nepřirozeně stylizuje, vytváří si sebezáchovné mimikry, a tak ji realita společnosti v podstatě mívá bez povšimnutí; mocenské centrum naproti tomu zjišťuje – pokud si takovou upřímnost může vůbec dovolit – že se před ním stylizuje společnost a nasazuje si před režimem totální moci masku, za kterou se skrývá její pravá tvář. V hospodářské oblasti např. docházejí do centra důležité informace buď opožděně anebo v zkrácené podobě, což je přirozené, vezmeme-li v úvahu, že existují velmi reálné individuální a podnikové zájmy, které se prosazují navzdory oficiálnímu tvrzení o bezpodmínečné sladění zájmů skupinových (podnikových, místních) se zájmy tzv. celospolečenskými. Mocenský nárok státní správy a stranického vedení nedává totiž prostor k tomu, aby se tyto vnitřně diferencované zájmy v rámci celé společnosti autenticky projevíly, mohly být jako takové rozpoznány a kultivovány. (Tento úkol by mohl splnit tisk a svobodné odbory.) To zvyšuje napětí uvnitř celé společnosti, které nutně vyvolává krize v celém systému (viz r. 1968, jemuž předcházelo pozvolné exponování protikladných zájmů, jež latentně se rozvíjely ve společnosti po dlouhou dobu).

Podobná situace panuje v oblasti kulturní, na poli vědy a výzkumu. Ve všech těchto oblastech povážlivé zhoršení vyvolává existenční nejistota pracovníků v těchto profesích, z nichž značná část musela opustit své povolání po roce 1969 z politických důvodů a zbytek je většinou v zaměstnaneckém poměru jen na základě časově omezené smlouvy. Je nasnadě, že za těchto podmínek autocenzura a sebestylizace do přijatelné podoby pro reprezentanty moci a oficiální ideologie se jeví většinou nevyhnutelným a jedinečným řešením.

Podobně je tomu i v řadách církve, zejména mezi jejími duchovenskými zaměstnanci. I když podle zákona jsou duchovní zaměstnanci církve, státní správa vykonává nad jejich ustauovením a činností od r. 1949 dohled, který zejména v posledních dvou letech zesílil. I když je třeba říci, že se situace liší od okresu k okresu, celkově je zřetelná tendence okleštit co nejvíce církevní život, dostat jej pomocí zvýšeného tlaku na církevní funkcionáře (duchovní, seniory) pod kontrolu a postupně jej zatlačovat. Bezprostřední zásahy do života církve vykonávají okresní církevní tajemníci, nepřímé stranické orgány v místech, okresech a na nejvyšších místech. Státní správa se snaží přecházet k direktivnímu řízení církevních záležitostí, zejména přemísťováním duchovních, odebráním státních souhlasů k výkonu duchovenské činnosti těm, kteří se nehodlají přizpůsobit. Sahá k normativním výkladům, co církev smí či nesmí vykonávat. Tak např. přednášky patří údajně mezi osvětovou činnost, která církvi nepřísluší. Omezuje výchovu dětí a mládeže, nedoporučuje nebo přímo zakazuje konání seniorátních a celocírkevních srazů mládeže; omezuje publikační činnost církve. Zvýšenému tlaku ateistické propagandy a administrativních opatření jsou zejména vystaveny děti a studenti ve školách. Množí se případy, kdy nadaným dětem křesťanských rodičů všech církví je upíráno vyšší a nejvyšší vzdělání, ač Ústava výslovně prohlašuje, že platí rovná příležitost pro všechny členy společnosti.

8. *Diferenciace v církvích*

To vše vyvolává vnitřní diferenciaci uvnitř církví. Podobně jako v jiných zemích východního bloku existuje vedle oficiálního vedení, které volky nevolky se přizpůsobuje dané situaci v domnění, že projevem dobré vůle ze své strany zmírní administrativní tlak, i řada skupin a jednotlivců, kteří odmítají tuto cestu. Jde jim o autentické křesťanské svědectví v plné šíři biblické zvěsti.

Tito křesťané – najdeme je ve všech církvích jak mezi duchovními tak i mezi tzv. laiky – jsou postaveni do těžkého vnitřního zápasu. Na jedné straně chtějí zůstat loajálními členy svých církví a mnohdy jsou též po desetiletí pozitivně nakloněni principům socialistického uspořádání společnosti. Ocítají se tak říkajíc ve dvojitěm ohni. Jejich naděje, že budou moci žít autenticky jako křesťané v socialistické společnosti, je hluboce narušena; dostávají se i do konfliktní situace s představiteli církví, kteří se domnívají, že je třeba načas vzdát se vyznavačského postoje v celé šíři a omezit se na nejnvnitřnější bohoslužebný a sborový život. To je ovšem v ostrém protikladu s pochopením Evangelia, jak je v mé generaci předkládali učitelé církve doma (J. L. Hromádka, J. B. Souček a jiní), i v zahraničí (K. Barth, D. Bonhoeffer a řada dalších). Jsme svědky nejhlubší poválečné krize theologie a praktické zbožnosti.

Většině církve, tisícům laiků, kteří na nejrůznějších pracovištích okoušejí již po mnoho let v několika vlnách zvýšený ideový a administrativní tlak a opětné uvolnění, těm, kteří si osvojili kompromisní postoje a svou víru veřejně takřka neprojeví, vyhovuje orientace vedení církve, které doporučuje jakési přezimování. Odpovídá přesně tomu, co v sekulární oblasti volí i jejich necírkevní okolí. Přizpůsobení se až na hranici duchovní prostituce, morálně narušený a kompromisy zatížený život působí magicky na většinu, takže mu unikají jen ti, kdo v sobě naleznou mravní a duchovní odolnost přesahující běžný průměr. Avšak cesta těch, kdo chtějí překonat strach a žít jediný život navenek i uvnitř, se ostatním jeví jako gesto exaltovaných hrdinů, kteří jsou v nebezpečí výlučnosti a zákonického mentorování. Je třeba přiznat, že za nenormálních okolností, do kterých je byrokratickou nadvládou menšiny vehnána většina společnosti, i normální občanské ctnosti se jeví jako absurdní anomálie.

9. Rodí se teologie průšvihů

V ČSSR uzrává tedy v těchto letech konfrontace mezi theologií a praxí vedení církve na jedné straně a theologií a praxí tzv. charismatických skupin. Je to jev, který československý protestantismus nezná za celou dobu své existence od osmdesátých let 18. století. (Až snad na nevýznamnou výjimku kolem roku 1848 a v období, kdy docházelo ke spojení obou reformačních větví, církve lutherské a reformované v jedinou církev česko-bratrskou evangelickou v r. 1918) Pokud

existovaly v československém protestantismu nějaké antagonismy, pak šlo spíše o konfesijní odlišnosti či rozrůzněnost theologickou více méně akademického rázu (hromádkovci, barthiáni, daňkovci, pietisté), jejíž dopad na život sborů i typizaci praktické zbožnosti byl druhotný. Převládal obecný konsensus v základních věcech, zejména pak v orientaci vůči společenskému prostředí. A hlavně: nikdy do těchto ideových sporů nezasahoval svými zájmy státní aparát, zatímco nyní jsme v situaci, kdy antagonismy nabývají na ostrosti a hrozí čas od času propuknout v otevřený konflikt, který se ventiluje na církevních shromážděních. Zda do budoucna půjde o polární vztah oficiální a neoficiální teologie či dokonce církve (zatím lze stále mluvit o jedné církvi, protože i charismatické skupiny setrvávají v jejím rámci a vedení církve nepřerušilo rozhovor), z kterého by za jistých podmínek mohl vzejít užitek pro všechny, či o vyostřenou až alternativní volbu, ukáže vývoj v nejbližších letech.

Z předcházejících výkladů je jasně patrna dělicí čára. Charismatické skupiny zdůrazňují svobodu církve, jež je položena samotným Ježíšem Kristem. V této věci, pokud zůstaneme u verbální formulace, netvrdí ovšem ani druhá strana nic jiného. Boží pravda demonstrativně stvrzená Kristovým zápasem s oficiální církví a nesčetnými svědky v dějinách Evropy i vlastní země, tvoří duchovní princip, o nějž se toto nekonformní hnutí chce spolu s živým očekáváním Božího království opírat při svém svědectví. Je přesvědčeno, že tato zvěst, vedoucí k určitému typu křesťanské existence, může získat věrohodnost jen za cenu rizika a oběti, a tímto způsobem oslovit nově nejen tradiční členy církví, nýbrž i ty, kdo dosud nepřišli do žádného styku s křesťanstvím. Misijní přitažlivost je darována jen živému společenství. Mrtvý provoz a náboženská frazeologie oficiální církve tvoří spíše překážku než pobídku k nové životní cestě.

Charismatické skupiny kladou velký důraz na bezprostřední vedení Ducha právě proto, že dosavadní praxe oficiálního křesťanství je často umrtvující. Duch není bytostně svázán s tradicí, i když na její určité stránky je nutno navazovat. Jsou ekumenicky otevřené, často v nich stojí vedle sebe křesťané, laici i duchovní různých církví, kteří si porozuměli v základních důzrazech biblického poselství. Organizačně jsou spjaty velmi volně. Identita jejich duchovní existence je mnohdy posilována hlubokými přátelskými a rodinnými vztahy, jež dotváří tuto zvláštní novou formu křesťanské spirituality v naší oblasti. (K těmto skupinám je možno např. zařadit různé kroužky kolem jednotlivých

osobností v katolické církvi, Nová orientace v našem prostředí apod.).

Sociologicky se dá z určitých projevů spíše odhadovat než přesně stanovit, že jde většinou o zástupce inteligence s vyšším vzděláním, kteří do hloubky promýšlejí poslání křesťanů v ateistickém a navíc silně sekularizovaném prostředí. I když zčásti trpí v posledních letech izolací zejména pokud jde o soustavné studium zahraniční literatury a nedostatkem platform pro rozhovor (*), jde jim o to, žít autenticky své pochopení zvěsti a interpretovat je s ekumenickým zřetelem ve svém prostředí i pro křesťany na Západě. Nelze je proto řadit mezi elitářské a uzavřené proudy, odmítající dialog a setrvávající na pozici *beati possidentes*, jak tomu bylo častokrát v dějinách církve.

Osobitým theologickým přínosem, kromě důrazů, které již byly naznačeny, je tzv. *theologie průšvihů*. Jde o poznání, že bez riskantního dotyku s mocí v rovině veřejného protestu nebo odpovědného angažmá (sem patří i různé podněty, návrhy, dopisy na úřední místa apod.) nelze si ověřit nosnost biblické pravdy. Bez něho pravda se nestává realitou osobního života. Jde o motiv střetu, v jehož ohnisku se teprve člověku zjevuje moc Boží skutečnosti (pravdy), která jinak – z pozice vnější observance a bojácného přizpůsobování se poměrům zůstává člověku uzavřena, i kdyby ji terminologicky » zahlédl « a vyslovil. Na Ježíšově způsobu komunikace s mocnými své doby, s posvěcenými institucemi Izraele, zvyklostmi a obyčejí současníků, ozřejmuje se významnost *theologie průšvihů*. Ježíš odmítá žít se svými učedníky v ústraní, v pospolitosti odloučených. Odmítá však také přizpůsobit se poměrům, jak jsou etablovány po idcově-kultické a samosprávné stránce představiteli moci v tehdejší židovstvu. Jde třetí cestou: zevnitř, ale s vnějším dopadem, vyrovnává se jak v individuální tak i instituční rovině se vším, co představuje tehdejší společnost (viz např. zápas o pravé pojetí soboty). A jde často o neobyčejně ostrý střet, v němž » vlastní duši pronikne meč, a zjevena jsou myšlení srdcí mnohých. « Na Ježíši není nic neskutečného. Pohybuje se v samotném jádru věcí a událostí. Skrze jeho činy a myšlení je teprve skutečnost vyjevována, ano zakládána. Neboť skutečnosti se dotýkáme až tehdy, odpíráme-li jí a tak k ní přivoláváme stránky, které by bez odporu nevyjevila. Skutečnost je třeba přijímat jako nehotovou, jako realitu,

(*) Nejnověji jde o zatlačování drobné ekumenické práce v rovině sborů, obcí a farností ze strany státních úřadů. Dále přispělo k omezení možností rozhovorů zrušení SČED (Svaz česko-bratrského evangelického duchovenstva), který konal pravidelné theologické kurzy s bohatým programem a diskusemi. Neuměně rušíva je stále častější přítomnost okresních církevních tajemníků na pastorálních konferencích duchovních.

k níž se bytostně váže i její budoucnostní stránka. Tu však lze objevit jen v napětí se stávající podobou skutečnosti, vstupem do ní, rozražením zevnitř, vytěžením bohaté suroviny z ložiska času a událostí. Je jasné, že pochopit a zvládnout skutečnost v plnosti nemůže ten, kdo je na útěku; nemůže jí porozumět v plnosti ani ten, kdo ji zvnějšku mocensky znásilňuje. Otvírá se autenticky jen slabému, kdo je veden odhodláním realizovat v ní pověření duchovního charakteru. Při tom se nutně střetává se strážci skutečnosti, jimž jde o to uchovat ji v dosavadní podobě. Tito ochránci dosavadních pořádků manipulují skutečnost zvnějška. Teprve průšvih, střet, konfrontace slabých s mocnými dává skutečnosti pravé předznamenání, vyjevuje její dosud skryté dimenze; je průvodním jevem metanoie člověka i poměrů, o kterou vposledu jde.

10. *Průšvihy teologie průšvihu*

Theologie průšvihu se ovšem stává předmětem ostré kritiky jak oficiálních míst církve, tak i státní správy. Nejen to. V situaci obecné únavy a lhostejnosti, touhy přežít a vyhnout se potížím, setkávají se stoupenci autentického křesťanství s netrpělivým odmítáním i se strany řadových farářů a laiků. Protože neexistuje řada dříve tradičních platforem, na kterých bylo možno věcně prohovořit odlišná stanoviska, kolují v církvi často nepodložené a zkreslené představy a mýty. Závažná věcná problematika se v ovzduší intelektuální pokleslosti často redukuje na osobní afekty a psychologizující charakteristiky. Veřejné mínění v církvi, stejně jako ve společnosti, je nezdravě neurotizováno a nedostatkem rozhovoru se stává místem, v němž obíhá řada nekriticky přejímaných předsudků.

Nejvážnější bohosloveckou námitkou proti teologii průšvihu, kterou můžeme nalézt v oficiálních stanoviscích církve a fakulty, je tvrzení, že jde o takové pojetí křesťanské odpovědnosti, které je buď od počátku konfliktní anebo ke konfliktu nevyhnutelně směřuje. Namísto toho se zdůrazňuje pokojná cesta porozumění, zvýšený respekt vůči držitelům moci a ohled na jejich absorpční schopnosti komunikace, která nás má údajně vést k obezřetnějšímu formulování stanovisek z pozice pozitivní solidarity. Tvrdí se, že jde o to, aby nám správně porozuměli ti, na něž se obracíme. Problematika křesťanské existence v socialistické společnosti se tak v podstatě převádí na herreneutický příkaz stát se srozumitelným státním úřadům. Adresát, jemuž jsou určeny naše projevy a postoje, hraje určující roli v celém problému.

11. Být srozumitelným – komu?

Lze oprávněně namítnout, že adresátem biblického poselství jsou pro křesťanského vyznavače v každé společnosti nejen oficiální místa, nýbrž především členové a instituce společnosti. Při autentickém svědectví je třeba úzkostlivě a vždy aktuálně analyzovat, v jakém vztahu jsou adresáti vůči sobě navzájem. Konkrétně řečeno: oslovení státních představitelů (v rozhovoru či písemném projevu) se odehrává vždy před tváří ostatních adresátů. V každém okamžiku je třeba brát ohled na to, že komunikace církve se státem se odehrává v prostoru, kde naslouchají druzí. K těmto druhým často patří ti, kdo stojí v kritickém napětí s momentálními správci společnosti, a jsou tudíž neobyčejně citliví vůči každému projevu, který je adresován jejich partnerům. Okolnost, že nemluvíme nikdy do prázdna, klade zvýšený nárok na přesnost myšlení a čistotu řeči. To s sebou nese jak řadu hermeneutických problémů, tak zejména možnost existenciálních střetů a potíží, které je třeba předem zakalkulovat do svědeckého postoje. Právě proto, že v každé situaci existuje množina adresátů, církev má svědčit tak, aby nepohoršovala slabé, ty, kdo se octli v nepřízni oficiálních míst, kdo žijí na okraji společnosti a nemají nikoho, kdo by se zastal jejich oprávněných požadavků a zájmů. Hermeneutický princip jasné a srozumitelné řeči musí být uplatňován i vůči partnerům, kteří v systému byrokratické nadvlády jsou umlčováni a kteří jsou našimi projevy vůči jedné straně oslovováni třeba nepřímo. Proto musí být řeč církve volena v každé situaci tak, aby prorazila krunýř předsudků a ideologické frazeologie. A to může být jen řeč pravdivá, nezmanipulovaná. Lze si ji osvojit jinak, než s vědomím, že je třeba mluvit tak, aby i adresátu platila osvobodivá moc pravdy? To zajisté nelze očekávat od řeči podbízivé, vypočítané na to, co adresáti chtějí slyšet. Osvobodivé slovo lze u nás často vyslovit jen za cenu střetu a nepochopení. Myšlenku střetu považují ovšem mnozí za zásadně neslučitelnou s postojem křesťanské víry. Domnívám se však, že biblické poselství, slova i postoje Ježíše Krista nadmíru přesvědčivě ukazují, že bezkonfliktní existence není možná. V krajním případě představuje gnostické či dokétské » přelstění « křesťanství. Inkarnace, pochopená masivně hebrejsky, znamená vždycky rozevření skutečnosti do spektra možností, mezi nimiž je nutno rozhodovat jen v riskující volbě. Inkarnace neznamená posvěcování skutečnosti, nýbrž její proměnu. Skutečnost pod » dotykem « inkarnace dostává eschatologickou dimenzi. To však lze jen v dotyku reálném, tj. ve střetu. Poubá fiktivní kritika v uzavřeném

prostředí, život v ústraní a únik všeho druhu, okrádá skutečnost o možnost METANOIE a míjí se s ní. Současně theologie střetu, která se opírá o naznačené pojetí inkarnace, nemusí být zákonicky tvrdou a sektářsky nedůtklivou variantou širší theologie křesťanské odpovědnosti. Právě proto, že je zajištěna » ontologicky « (nikoliv však vnějšně mocensky!) nechybí jí noblesa a duch rytířské úcty i k protivníkovi i vědomí, že do střetu s realitami vstupujeme s mnohým vlastním nedostatkem a selháním.

Chtěl bych na tomto místě zdůraznit, že všechny předcházející charakteristiky oficiální církve, jejího vedení nejsou ani v nejmenším spojovány s pochybami o tom, že převážná většina jejích představitelů je při svých postojích vedena vážnou starostí o budoucnost církve. V tomto úsilí se mohou bezesporu opřít i o určité tradiční a dříve bez větších potíží fungující theologické představy. Nepopírám, že je možno nalézt pro leckteré kritizované postoje oporu i v Písmu, pokud ovšem při výkladu odhlédneme od centrálních a zejména eschatologických souvislostí.

Mluvil jsem až dosud o problémech, s nimiž se musí autentické křesťanství u nás v posledních letech vyrovnávat. Snad je zřejmé, že mi jde o křesťanské svědectví, které by bylo inkarnačně jadrné, eschatologicky orientované, jemuž není nic lidského lhostejné, jak v rovině osobního tak i společenského života. Poukázal jsem na univerzalitu milosti, v níž má své nenahraditelné místo angažovaný projev; podtrhl jsem nutnost být v kontaktu s realitou moderního života, což nelze po mém soudu jinak než riskantní přítomností křesťanů a církve, která rozráží tabuizované předsudky, standardní měřítka a ideologická schémata; upozornil jsem na postupující diferenciaci uvnitř křesťanských církví, na charismatické skupiny a oficiální vedení i obtíže, které přitom vznikají.

12. Závěrečné poznámky

V závěrečných poznámkách bych chtěl ještě promítnout tuto problematiku na celoevropskou scénu a do širších souvislostí. K tomu bude nezbytné učinit několik poznámek k problému sekulárního ateismu a socialistického modelu společnosti. S obojím se křesťan setkává jak na Východě tak i na Západě.

Atheismus, jak je myšlenkově tradován a prakticky žit u nás, není jen dějinně podmíněným jevem negativní kritiky vůči sociálním zlům

etablované společnosti pozdního kapitalismu a vyvětralého křesťanství, jak se domníval např. u nás J. L. Hromádka. Stává se autentickým životním projevem, který má svou etiku, svůj duchovní rozměr. Atheismus nelze vykládat jako vzpouru nietzscheovského titánství, která byla podmíněna katastrofálním stavem oficiálního křesťanství 18. a 19. věku, s naivní představou, že pomine, jakmile se křesťanství opět probudí k vlastní autenticitě. Lze spíše očekávat, že Evropa v příštích desetiletích se stane místem rozhovoru několika autenticit, v kterých bude mít obnovené křesťanství spolu s moderním atheismem přední místo. Atheismus bezesporu přispěl k duchovní a intelektuální očistě lidstva (Lacroix). Má své gnoseologické, mravní i civilizační předpoklady, které mu zaručují v budoucnu čestné místo v dějinném vývoji lidské pospolitosti.

Považuji dialog se střízlivým a tvůrčím způsobem se obnovujícím atheismem za předpoklad pro vnitřní obnovu samotného křesťanství.

Ale ani atheismus se neobejde bez probuzeného křesťanství. Neboť jen křesťanství před ním prošlo nástrahami hnutí, které z duchovní dimenze se přelilo v dějinný útvar se všemi mocenskými a civilizačními přívlastky, které se k takové cestě vážou. Také atheismus potřebuje proroky, kteří by ho varovali před pokušením svémocnosti a náboženského modlářství. V tom spočívá úloha křesťanů v Evropě, aby navzdory vší malátosti jasně prohlédli dějinnou propast, která se v současnosti otvírá před atheismem, který jednoznačně spoléhá na mocenské prostředky, a odhodlali se pozvednout svůj hlas, dokud je čas. Právě ve východní části Evropy, kde církve ztratily své mocenské postavení, se mohou stát nástrojem milosrdenství vůči těm, kdo se rozhodli vzít věci do svých rukou. Kritika totalitních tendencí, které sílí v militantním atheismu u nás, je vskutku aktem milosrdenství především vůči atheismu samotnému, protože brání jeho bytostnému ohrožení a sebedestrukci. Kdyby bylo křesťanství vedeno jen sobeckými propočty a spolehlo se na až dosud obdobně fungující dějinnou logiku, pak by mohlo v závěti přežít, až se přežene vichřice atheismu a ostatky Božího lidu okusí znovu svobody. Jenže autentické křesťanství – podobně jako Pavel vůči rodnému Izraeli – touží po tom, aby byli všichni zachráněni.

Kritika sekulárního atheismu v těchto polohách nemá nic společného s mrzutým moralistním mentorováním konzumní společnosti, onoho fenoménu, který má jak na Západě tak i u nás ve východní oblasti výrazně atheistické předznamenání. Není čas na detailní rozbor.

Držím se v této věci dnes již klasických náhledů Gogartenových a dalších, kteří chápou sekularizaci jako dějinný jev, jemuž lze porozumět jen na pozadí křesťanské zvěsti o svébytnosti lidské tvůrčí aktivity. Čaromoc spotřebních statků, které moderní člověk podléhá (viz pronikavé analýzy E. FROMMA, *The Sane Society*), je v podstatě steskem po ztracené plnosti, kterou okoušeli první křesťané v duchovním obečenství se Vzkříšeným. Dokud církev nebude s to nabídnout ekvivalent tohoto zážitku, její kritika sekularizace ponese charakter satanského žehrání, které vznáší Žalobník u trůnu Hospodinova na bohatého Joba. Jen tam, kde je křesťanská víra schopna porozumět sekularizaci z hloubi, může napomoci odstranit hrozivou tendenci narcistního sebezhlížení, které zneschopňuje sekulární Evropu pro účinnou spolupráci s rozvojovými zeměmi chudší části světa. Svou kritikou spotřebního kapitalismu a socialismu, který je dnes proklamován pragmatickými vůdci byrokratické špičky na obou stranách, napomáhají křesťané především k odpovědnějšímu vztahu vůči ekonomicky slabším zemím. To se může zdát na první pohled neprůkazné. Avšak zkusme domyslet, co by např. znamenala pomoc socialistické části naší planety, kterou by mohl nabídnout po všech stránkách fungující hospodářský systém, uspokojivý politický mechanismus s větší mírou svobody a respektu k lidským právům svých občanů, s tvůrčí kulturou a osobitou spiritualitou. Toho lze ovšem dosáhnout jen v socialistické společnosti, kde budou v podnětném rozhovoru a spolupráci vedle sebe žít atheisté, marxisté a křesťané. V společnosti, která nebude spravována z jediného mocenského centra bez kontroly veřejnosti, a přestane žít pod vládou jediné oficiální ideologie. Je jasné, že se tyto myšlenky jeví těm, kdo jsou u nás v těchto letech na vrcholu společenské pyramidy jako staré revisionistické theze, zatímco stoupencům nové levice na Západě, kteří jsou právem kritičtí vůči neduhům své společnosti, se může zase zdát, že ledačos z tohoto modelu neautoritativní společnosti je realizováno ve východní části Evropy. Je třeba se vzdát těchto nesprávných závěrů a iluzí. Celá euroamerická civilizace, jejíž dvě stránky tvoří jak socialismus, který se rozvinul ve východní části Evropy po druhé světové válce, tak modifikovaný kapitalismus, potřebuje radikální proměny. Křesťané na obou stranách dělící čáry mohou poskytnout svému prostředí jedinou službu: nevyhýbat se kritice, která má odvahu prosvítit všechny tabuizované prostory oficiálních idejí a vzorů, nezastavit se před zakořeněnými předsudky a prosazovanými zájmy mocenských skupin v oblasti politiky a hospo-

dářství. Neměli by tak činit z potouchlé sobělibosti a pocitu nadřazenosti, nýbrž s vědomím dluhu, kterým jsou zavázáni svým spolubližním.

Patřím k střední generaci, která po druhé světové válce spojovala u nás realizaci určitých sociálních cílů se socialistickými principy. Považovali jsme socialismus za dějinnou alternativu, která se prosadí nejenom mocensky, nýbrž především proto, že je s to nabídnout lidštější uspořádání společnosti. Ač jsme nepropadali pokušení podbudovat socialistické cíle křesťanskou ideologií – zde bylo pro nás to, co svého času učinili *Deutsche Christen* nadměru výmluvným varováním, – přece jen jsme v určité době podléhali jakési dějinné filosofii, v níž byl socialismus upřednostňován příliš direktně a nediferencovaně. Padesátá léta s kritikou kultu osobnosti, a další krize byrokratického socialismu nám pomohla k ještě větší střízlivosti. Nicméně setrvávám se svými přáteli v přesvědčení, že při vši relativnosti lidských pořádků a nedostatků, které je provázejí, socialistické uspořádání společnosti, t.j. takový řád, v němž občané vykonávají účinnou kontrolu nad hospodářstvím i politickým životem a stále intenzivněji si osvojují správu svých dějinných záležitostí, má lepší předpoklady dostat těm úkolům, které se dnes rýsují před námi v planetárním rozměru, než jiné řády. V této věci jsme kritizováni nejmladší bohosloveckou generací, která stojí vůči socialismu, jak se dnes u nás realizoval v skeptickém odstupu, zatímco my si uchováváme naději – tak často zklamáním – že je ještě možno tento dějinný pokus zlidštit a přivést k »rozumu.«

Že zde mohou aktivně spolupůsobit církve i jednotliví křesťané, kteří se osvobodí k vyznavačské existenci, je patrné z celého výkladu. Do jaké míry se to podaří, závisí však také na svědectví těch, s nimiž jsme spojeni v ostatních částech Evropy a světa nejenom společným jménem, nýbrž i společným posláním.